

Ewa Adaszyńska
Małgorzata Kuncewicz
Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego

Osoby z dysfunkcją wzroku a cyfrowa przestrzeń informacyjna. Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa dla niewidomych

Streszczenie: *Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego włączyła się w działania uczelni, których celem jest wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych. Mając na uwadze ich potrzeby edukacyjne, utworzyła wydzieloną kolekcję dla osób niewidomych na bazie własnej biblioteki cyfrowej w środowisku dLibra. Artykuł przedstawia podstawy prawne budowania kolekcji specjalnej odnoszące się do osób niepełnosprawnych, zapisów prawa autorskiego i zasad, na których opiera się Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa dla niewidomych. Tworzenie bibliotek dla osób o nierównych szansach dostępu do informacji i wiedzy wynika z coraz większej liczby studentów niepełnosprawnych i ich potrzeb edukacyjnych. Jest też formą przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i cyfrowemu. Oprogramowanie dLibra Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego stosowane w bibliotekach cyfrowych jest szansą wspólnego budowania specjalnych kolekcji przez wszystkie grupy bibliotek cyfrowych zrzeszonych w Federacji Bibliotek Cyfrowych.*

Słowa kluczowe: *biblioteki cyfrowe dla niewidomych, dLibra, osoby niewidome i słabowidzące*

Nieodłączną cechą szybkiego rozwoju jest jego nierównomierność. Gdy Tim Berners-Lee tworzył podstawy Internetu, nikt wtedy nie przypuszczał, jak bardzo zmieni on świat i wpłynie na myśli i działania ludzi. I choć Internet nie zna barier środowiskowych ani podziałów klasowych, to nie wszyscy na równi z niego korzystają. Jednym z największych zagrożeń społecznych jest tworzenie się grup, które nie mają dostępu do informacji i nowoczesnych technologii informacyjnych, tzw. grup wykluczenia cyfrowego. Należą do nich między innymi osoby niepełnosprawne, zaliczane według Europejskiego Funduszu Społecznego do I i II grupy wykluczenia społecznego, obok mniejszości etnicznych, imigrantów, więźniów i bezrobotnych¹. W grupie osób niewidomych tę niedogodność można jednak częściowo zredukować poprzez zastosowanie nowoczesnej techniki komputerowej, określanej mianem tyfloinformatyki, ważnej zwłaszcza w edukacji i kształceniu.

Niepełnosprawność

W Unii Europejskiej jedna na sześć osób jest niepełnosprawna, oznacza to, że ok. 80 mln Europejczyków dotkniętych jest lekką lub poważną niepełnosprawnością. Często nie mają oni możliwości pełnego uczestniczenia w życiu społecznym i gospodarczym z powodu barier związanych ze środowiskiem i z postawami obserwowanymi w ich otoczeniu². W Polsce jest około 4,5 mln osób niepełnosprawnych, zaledwie 5% z nich ma wykształcenie wyższe.

---

¹ Narodowa strategia integracji społecznej dla Polski [on-line]. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.mpips.gov.pl/userfiles/File/mps/NSIS.pdf>.

² Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społeczno i Komitetu Regionów [on-line]. Bruksela, 15.11.2010 [Dostęp

Niepełnosprawność jest problemem społecznym i nie ogranicza się do konkretnej osoby. Łączy w sobie relacje między społeczeństwem i środowiskiem człowieka a jego zdrowiem. Nie ma jednej, powszechnie uznanej definicji niepełnosprawności. Sam termin wprowadziła Światowa Organizacja Zdrowia (WHO). Nie jest on jednowymiarowy, łączy podejście medyczne z psychospołecznym, uwzględniając stan zdrowia człowieka:

- *Niesprawność (impairment) to każda utrata sprawności lub nieprawidłowość w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym.*
- *Niepełnosprawność (disability) to każde wynikające z niesprawności ograniczenie bądź niemożność prowadzenia aktywnego życia w sposób lub w zakresie uznawanym za typowe dla człowieka.*
- *Ograniczenia w pełnieniu ról społecznych (handicap) to ułomność określonej osoby wynikająca z niesprawności lub niepełnosprawności, ograniczająca lub uniemożliwiająca pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci oraz zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami³.*

W Polsce definicja niepełnosprawności zmieniała się kilkakrotnie. Pierwsze określenie pojawiło się w 1991 r. w *Ustawie o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych*⁴. Kolejne zawarte zostały w 1997 r. w *Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych*⁵, a także w *Ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*. W polskim systemie prawnym obowiązuje definicja zawarta w ostatnim akcie. Stanowi ona, że *osoby niepełnosprawne to osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności zdolności do wykonywania pracy zawodowej*⁶.

Osoby z dysfunkcją wzroku w grupie osób niepełnosprawnych

Istnieje wiele terminów określających osobę z problemami widzenia: osoba niewidoma, ociemniała, słabowidząca, osoba z dysfunkcją wzroku lub z niepełnosprawnością wzrokową. Osoba niewidoma nie widzi od urodzenia lub straciła wzrok przed piątym rokiem życia, osoba ociemniała straciła wzrok po piątym roku życia i pamięta obrazy wzrokowe⁷. Na podstawie danych światowych szacuje

---

05.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:PL:PDF>.

³ *Międzynarodowa klasyfikacja funkcjonowania, niepełnosprawności i zdrowia* [on-line]. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web:

<http://www.unic.un.org.pl/niepelnosprawnosc/definicja.php>.

⁴ *Ustawa o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych z dnia 9 maja 1991 r. Dz.U.* [on-line]. 1991, nr 46, poz. 201. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web:

<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910460201>.

⁵ *Karta Praw Osób Niepełnosprawnych* [on-line]. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/karta-praw-osob-niepelnosprawny/>.

⁶ *Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r. Dz.U.* [on-line]. 1997, nr 123, poz. 776 z późn. zm., art. 2 pkt 10. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/1808>.

⁷ PAPLIŃSKA, M. *Konsekwencje wynikające z braku wzroku*. W: PAPLIŃSKA, M. (red.) *Edukacja równych szans: uczeń i student z dysfunkcją wzroku — nowe podejście, nowe możliwości*. Warszawa: UW, 2008, s. 14-15.

się, że poważne zaburzenia widzenia występują u 1% całej populacji, a całkowita liczba osób niewidomych i słabowidzących ulega stałemu zwiększaniu.

Światowa Organizacja Zdrowia, opierając się na podstawach medycznych, wyodrębniła dwie grupy osób z problemami widzenia — osoby niewidome i słabowidzące⁸. Pierwszą z nich stanowią osoby pozbawione wzroku całkowicie lub częściowo. Nie odbierają one sygnałów i informacji optycznych płynących ze świata zewnętrznego. Wzrok nie ma tutaj praktycznego zastosowania w poznawaniu świata i orientacji przestrzennej. Poznawanie rzeczywistości ma głównie charakter dotykowo-słuchowy⁹.

Z punktu widzenia prawa polskiego *osobą niewidomą jest każdy, u kogo stwierdzono ostrość wzroku wynoszącą najwyżej 0,1 pełnej ostrości wzroku (pełna ostrość wzroku odpowiada wartości 1,0) lub każdy, u kogo pole widzenia, niezależnie od ostrości wzroku, wynosi nie więcej niż 30 stopni (podczas gdy pełne pole widzenia wynosi około 180 stopni)*¹⁰. Według tych przepisów większość osób uznanych za niewidome w rzeczywistości widzi. Są to osoby słabowidzące lub posiadające resztki wzroku, ograniczone jednak w funkcjonowaniu psychospołecznym. Dysfunkcja wzroku jest szczególnym rodzajem niepełnosprawności, znacznie ograniczającym dostęp do wiedzy. Ponad 80% informacji o otaczającym świecie człowiek pozyskuje poprzez zmysł wzroku. Jego ograniczenie powoduje powstanie swoistej bariery informacyjnej, uciążliwej zwłaszcza dla osób uczących się. To ograniczenie w funkcjonowaniu psychospołecznym, ale też w dostępie do informacji i wiedzy zawartej w przekazie pisemnym. W konsekwencji to główna bariera utrudniająca udział w życiu umysłowym i intelektualnym społeczeństwa.

W Polsce jest ponad 500 tys. osób z uszkodzeniem wzroku, studiuje jedynie 2,5 tys. spośród nich. Dane sugerują, że niemal zupełnie niedostępna jest dla nich edukacja na poziomie wyższym¹¹. Tak niskie wskaźniki to rozpowszechniona wśród osób niepełnosprawnych świadomość istnienia barier utrudniających zdobycie wykształcenia i brak wiary w ich przełamywanie.

Regulacje prawne odnoszące się do osób niepełnosprawnych

Prawo do nauki i do pozyskiwania informacji są fundamentalnymi prawami człowieka. Gwarantują je międzynarodowe regulacje prawne, a także ustawy państwowe. W społeczeństwie informacyjnym i społeczeństwie opartym na wiedzy prawa te mają podstawowe znaczenie także dla osób niepełnosprawnych. Akty prawne dotyczące tego problemu mają dwa poziomy odniesień: dotyczą zapisów odnoszących się do osób niepełnosprawnych i należnych im praw oraz ochrony praw autorskich.

---

⁸ SEKOWSKI, T. Brak wzroku jako sytuacja trudna i jej wpływ na osobowość i funkcjonowanie społeczne człowieka. W: CZERWIŃSKA, M., DEDERKO, T. (red.) *Niewidomi w świecie książek i bibliotek: wybrane zagadnienia*. Kielce: STON2, 2008, s. 10–11.

⁹ MAJEWSKI, T. Dzieci z uszkodzonym wzrokiem i ich edukacja. W: JAKUBOWSKI, S. (red.) *Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabowidzącymi*. Warszawa: MEN, 2001, s. 19.

¹⁰ YEADON, A. Najważniejsze zrozumieć. W: ADAMOWICZ-HUMMEL, A., GUZOWSKA, H. (red.) *Poradnik pracodawcy osób niewidomych i słabo widzących*. Warszawa: AWARE Europe, 2000, s. 13.

¹¹ *Szkolnictwo wyższe: informator 2009*. Warszawa: MNISW, 2010, s. 412, 425.

Podstawą prawną do rozstrzygania tych kwestii są następujące dokumenty:

I. Akty dotyczące osób niepełnosprawnych i ich praw

1. *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych* przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z 13 grudnia 2006 r., podpisana przez Polskę 30 marca 2007 r.¹²:
  - art. 5 *Równość i niedyskryminacja*;
  - art. 21 *Wolność wypowiedzenia się i wyrażania opinii oraz dostęp do informacji*;
  - art. 24 *Edukacja*;
  - art. 30 *Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie*.
2. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.), która w zapisach dotyczących osób niepełnosprawnych głosi:
  - art. 70 *Każdy ma prawo do nauki [...]*;
  - art. 54.1. *Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji*;
  - art. 69 *Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej*.
3. *Karta Praw Osób Niepełnosprawnych z dnia 13 sierpnia 1997 r.* (uchwała Sejmu RP — M.P. nr 50, p. 475). *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uznaje, że osoby niepełnosprawne, czyli osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji. [...] oznacza to w szczególności prawo osób niepełnosprawnych do:*
  - [1] *dostępu do dóbr i usług umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym*;
  - [4] *nauki [...]*;
  - [5] *pomocy [...] umożliwiającej rozwój, zdobycie lub podniesienie kwalifikacji*;
  - [6] *pracy na otwartym rynku zgodnie z kwalifikacjami, wykształceniem i możliwościami [...]*;
  - [8] *życia w środowisku wolnym od barier [...] dostępu do urzędów, obiektów użyteczności publicznej [...] informacji, możliwości komunikacji międzyludzkiej*.
4. *Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz.U. nr 164, poz. 1365 z późn. zm.):
  - art. 13.1. *Podstawowymi zadaniami uczelni są:*
  - 9) *stwarzanie osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych*;
  - art. 94.1. *Z budżetu państwa uczelnia publiczna otrzymuje dotacje na:*
  - 10) *dofinansowanie lub finansowanie kosztów realizacji inwestycji, w tym służących kształceniu studentów i doktorantów, będących osobami niepełnosprawnymi*;
  - 11) *zadania związana ze stwarzaniem studentom i doktorantom, będącym osobami niepełnosprawnymi warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia*;
  - art. 162 *Minister [...] określi, w drodze rozporządzenia, warunki, jakim muszą odpowiadać postanowienia regulaminu studiów w uczelniach, uwzględniając:*
  - 6) *warunki właściwej realizacji procesu dydaktycznego, z uwzględnieniem szczególnych potrzeb studentów będących osobami niepełnosprawnymi*.
5. *Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* (Dz.U. nr 123, poz. 776 z późn. zm.).

---

¹² *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych* [on-line]. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/dokumenty-organizacji-narodow-zj/konwencja-o-prawach/>.

Niepełnosprawność nie została zdefiniowana ani w przepisach dyrektywy europejskiej, ani w przepisach polskiego prawa autorskiego (tutaj pojawia się jako upośledzenie). Występuje natomiast w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej:

- art. 1. *Ustawa dotyczy osób, których niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem;*
- art. 2.10 *ilekroć w ustawie jest mowa o niepełnosprawności — oznacza to trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do prac.*

II. Akty dotyczące ochrony praw autorskich w kontekście zapisów dotyczących osób niepełnosprawnych

Prawo osób niepełnosprawnych do edukacji wiąże się z koniecznością dostępu do informacji, ale też koniecznością eksploatacji cudzych utworów z pełnym poszanowaniem prawa autorskiego. Choć prawo do nauki i informacji w powiązaniu z prawem autorskim jest jednakowe dla wszystkich, osoby niepełnosprawne pozostają w sytuacji trudniejszej. Zasady korzystania z utworów przystosowanych do potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych zapisane są w regulacjach prawnoautorskich. Umożliwiają one osobom niepełnosprawnym dostęp do utworów przystosowanych do ich potrzeb i możliwości, a instytucjom tworzenie specjalistycznych warsztatów pracy.

1. W zapisach dotyczących ochrony własności i innych praw majątkowych, do których należą prawa autorskie, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.* głosi:

- art. 21 *Rzeczpospolita Polska chroni własność;*
- art. 64 *Każdy ma prawo do własności oraz innych praw majątkowych oraz, że własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i w takim zakresie, w jakim nie narusza ona istoty własności.*

2. *Dyrektywa nr 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym* nakazuje:

- pkt 43 preambuły [...] *aby państwa członkowskie przyjęły wszystkie konieczne środki w celu wspierania dostępu do utworów przez osoby niepełnosprawne, które mają utrudnione samodzielne korzystanie z utworów, biorąc pod uwagę dostępne formaty;*
- art. 5 ust. 3, b [...] *zakłada możliwość stosowania wyjątków lub ograniczeń w odniesieniu do prawa zwielokrotniania i rozpowszechniania utworów w sytuacji korzystania w interesie osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie wiąże się bezpośrednio z niepełnosprawnością i nie ma charakteru komercyjnego oraz mieści się w zakresie wymaganym przy określonym rodzaju niepełnosprawności¹³.*

3. *Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz. U. 2006 nr 90, poz. 631 z późn. zm.):

- art. 33¹ *Wolno korzystać z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie odnosi się bezpośrednio do ich upośledzenia, nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia.*

Przepis ten nawiązuje do konstytucyjnej koncepcji tzw. uprzywilejowania wyrównawczego dla *podmiotów, które z różnych powodów zajmują słabsze miejsce w życiu społecznym*. Nowelizacja prawa autorskiego uwzględniła więc standardy

---

¹³ *Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r.* [on-line]. [Dostęp 11.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:32001L0029:PL:PDF>.

unijne poprzez zapisy dotyczące szczególnego typu dozwolonego użytku utworów na rzecz osób niepełnosprawnych. Artykuł 33¹ został wprowadzony do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w 2004 r. Uzupełnił on prawa twórców na rzecz użytkowników, w tym dozwolony użytek osobisty utworów (art. 23 ustawy), którego odbiorcami mogą być osoby niepełnosprawne. Zapis ten wyrównuje szanse osób niepełnosprawnych, gwarantując im dostęp do nauki, informacji i utworów.

Zapisy prawa autorskiego odnoszące się do bibliotek a osoby niepełnosprawne

Każdy sposób korzystania z utworu dla dobra osób niepełnosprawnych — jeżeli to korzystnie odnosi się bezpośrednio do ich upośledzenia (niepełnosprawności), nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia — może być celem działania biblioteki lub innej instytucji działającej na rzecz niepełnosprawnych¹⁴. Przed wprowadzeniem art. 33¹ do ustawy o prawie autorskim, instytucje działające na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym biblioteki, mogły powoływać się na uprawnienia zawarte w art. 27, 28 i 29 prawa autorskiego, choć nie uwzględniały one w całości specyfiki korzystania z utworów na potrzeby i dla dobra osób niepełnosprawnych. Nowe prawo zawiera też przepis — art. 113 pkt 2 przewidujący dofinansowanie wydań utworów dla osób niepełnosprawnych¹⁵.

Biblioteki udostępniając swoje zbiory, działają zgodnie z zapisami prawa autorskiego. Na podstawie art. 28 mogą:

1. udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych;
2. sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów.

Nie mogą natomiast udostępniać użytkownikom utworów chronionych prawem autorskim za pomocą Internetu, chyba że są bibliotekami specjalistycznymi, jak np. Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych. Pozostałe biblioteki obsługujące osoby niepełnosprawne mogą to jednak zrobić na podstawie art. 33¹, który daje szerszy zakres wykorzystania niż art. 28¹⁶.

Biblioteki i projekty cyfrowe dla osób niewidomych

Internet i postęp technologiczny sprawiły, że obok książek brajlowskich i mówionych pojawiły się książki w postaci cyfrowej. Umożliwiła to digitalizacja i technologia mowy syntetycznej. Wzrasta liczba publikacji cyfrowych przystosowanych dla osób z dysfunkcją wzroku. Inicjatywy te nie są wyłącznie domeną instytucji funkcjonujących dla dobra osób niepełnosprawnych, ale pojawiają się także w instytucjach publicznych i środowiskach naukowych.

Największymi zbiorami dysponuje Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych. Choć nie jest biblioteką cyfrową, ma jednak największą w Polsce

---

¹⁴ *Studenci niewidomi i słabowidzący — poradnik dla wyższych uczelni: prawo autorskie — dozwolony użytek utworów*. Kraków: Fundacja Instytutu Rozwoju Regionalnego, 2007, s.17.

¹⁵ Tamże, s. 11.

¹⁶ *Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych* [on-line]. [Dostęp 11.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bg.pw.edu.pl/biblprawo/D20000904Lj.pdf>.

kolekcję książek w formacie DAISY (*Digital Accessible Information System*). Warto wspomnieć o Bibliotece Publikacji Multimedialnych w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych w Laskach, powołanej z inicjatywy Politechniki Śląskiej w Gliwicach oraz Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi (strona aktualnie niedostępna). Odnotować należy działalność Fundacji Klucz, która wspólnie z Politechniką Śląską, Uniwersytetem w Bremie, holenderską biblioteką dla niewidomych oraz organizacją Brailnet, bierze udział w projekcie EUAIN (*European Accessible Information Network* — Europejska Sieć Informacyjna o Łatwym Dostępie) Jego celem jest tworzenie elektronicznych standardów umożliwiających osobom niepełnosprawnym łatwy i powszechny dostęp do publikacji cyfrowych¹⁷.

Działania zmierzające do udostępniania internetowej biblioteki niewidomym podjęto w Polsce kilka uczelni wyższych, dzięki inicjatywie powołanych tam pełnomocników do spraw osób niepełnosprawnych. Efektem współpracy są m.in.:

- Biblioteka Książek Cyfrowych (poprzednio: Biblioteka Książek Mówionych) Uniwersytetu Warszawskiego. Jej zadaniem jest udostępnianie i przygotowywanie w formie elektronicznej materiałów naukowych potrzebnych studentom w procesie kształcenia¹⁸.
- Akademicka Biblioteka Cyfrowa (ABC). W projekcie, oprócz Uniwersytetu Warszawskiego, biorą także udział: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Jagielloński, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Kielcach i Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. Działa na zasadzie systemu bibliotek rozproszonych z centralną informacją o zasobach. Jej celem jest ułatwianie dostępu osobom niepełnosprawnym do edukacji¹⁹. Finansowana jest z funduszy Unii Europejskiej.

Osoby niewidome mogą korzystać z części zasobów Federacji Bibliotek Cyfrowych dLibra, Wirtualnej Biblioteki Literatury Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego i projektu Wolne Lektury realizowanego przez Fundację Nowoczesna Polska. Częściowo dostępne są także zbiory bibliotek i projektów cyfrowych na świecie: Gutenberg²⁰, wirtualnej biblioteki serwisu Google — Google Book Search²¹, Biblioteki Europejskiej TEL (*The European Library*)²², programu Pamięć Świata (*Memory of the World Programme*)²³, książek Knowledgerush²⁴.

---

¹⁷ DURSKA, A. Cyfrowe książki i biblioteki — próba oceny przydatności dla osób z dysfunkcją wzroku. *Zagadnienia Informacji Naukowej* 2008, nr 2, s. 39.

¹⁸ *Biblioteka Książek Cyfrowych* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bkc.uw.edu.pl/>.

¹⁹ *Akademicka Biblioteka Cyfrowa* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.abc.uw.edu.pl/>.

²⁰ *Project Gutenberg* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.gutenberg.org>.

²¹ *Google Book Search* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://books.google.com>.

²² *The European Library* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.theeuropeanlibrary.org>.

²³ *Memory of the Word Programme* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: http://www.unesco.org/webworld/mdm/en/index_mdm.html.

²⁴ *Knowledgerush* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.knowledgerush.com/>.

W społeczeństwie informacyjnym i w społeczeństwie opartym na wiedzy wśród instytucji warunkujących pełnoprawne funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością wzroku biblioteki pełnią rolę szczególną. Nie chodzi tu tylko o architektoniczne przystosowanie budynku i jego przestrzeni, ale przede wszystkim o dostosowanie usług bibliotecznych i informacyjnych do potrzeb i możliwości percepcyjnych osób z dysfunkcją wzroku. Według specjalistów brytyjskich *idealna obsługa biblioteczna ma miejsce wtedy, gdy każdy bez względu na poziom uszkodzenia narządu wzroku, ma dostęp do materiałów i informacji w czasie, który mu odpowiada, we właściwym dla niego formacie, w liczbie jakiej potrzebuje oraz tam, gdzie potrzeby użytkownika znajdują zrozumienie wśród pracowników bibliotek*²⁵.

W wielu krajach istnieją już standardy i wytyczne dotyczące obsługi biblioteczno-informacyjnej osób niepełnosprawnych, czy wręcz niewidomych. Takie standardy opracowała też Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich IFLA²⁶. Dotyczą one m.in. udogodnień w dostęпах do budynków, fizycznego użytkowania przestrzeni, dostępu do zbiorów w formatach alternatywnych (np. wydawnictwa mówione, elektroniczne, cyfrowe), użytkowania sprzętu, usług bibliotecznych, przygotowania personelu oraz zarządzania biblioteką. Standardem są też katalogi i bazy danych o zasobach bibliotecznych i ich formatach (bazy *Revealweb* czy *National Library for the Blind NLB*). IFLA poparła również nowoczesne rozwiązania systemu DAISY, nowej generacji książek mówionych²⁷. Jest to międzynarodowy standard zapisu książek mówionych dla osób niewidomych, opracowany w Szwecji w 1994 r., a następnie zmodyfikowany w 1997 r.

W Polsce, mimo sprzyjających warunków, dostęp osób niepełnosprawnych do informacji, zbiorów i bibliotek jest nadal ograniczony. Brak jest wspólnie wypracowanych standardów pracy z czytelnikami niepełnosprawnymi, centralnych katalogów wydawnictw i banków danych o zbiorach i ich formatach. Ograniczony jest też dostęp do stron internetowych z powodu nieprzestrzegania zasad ustalonych przez Konsorcjum W3C (*World Wide Web Consortium*).

Organizacją zajmującą się rozwojem i promowaniem standardów dostępności usług internetowych dla osób niepełnosprawnych jest działająca przy W3C grupa *Web Accessibility Initiative* (WAI). Efektem prac tej grupy są opracowane wytyczne:

- *Authoring Tool Accessibility Guidelines* — zbiór zasad dla twórców oprogramowania do tworzenia stron internetowych,

---

²⁵ FEDOROWICZ, M. Bibliotekarstwo dla osób z niepełnosprawnością wzroku za granicą — próba charakterystyki i kierunku rozwoju. W: CZERWIŃSKA, M., DEDERKO, T. (red.) *Niewidomi w świecie książek i bibliotek: wybrane zagadnienia*. Kielce: STON2, 2008, 116-117.

²⁶ *Libraries for the Blind in the Information Age — Guidelines for Development* [on-line]. [Dostęp 5.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/en/publications/libraries-for-the-blind-in-the-information-age-guidelines-for-development>.

²⁷ CZERWIŃSKA, M. *Książka i biblioteka w procesie normalizacji środowiska życia osób z niepełnosprawnością wzroku* [on-line]. s. 148-151 [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: http://www.monografie.pl/gloनावspol/monografie_2009tVI/artykuly/147_pdfsam_koncowa%20wersja%20polska%20tom%20VI.pdf; JAKUBOWSKI, S. Perspektywy aktywnego uczestnictwa osób z niepełnosprawnością wzroku w tworzącym się społeczeństwie informacyjnym. W: CZERWIŃSKA, M., DEDERKO, T. (red.) *Niewidomi w świecie książek i bibliotek: wybrane zagadnienia*. Kielce: STON2, 2008, s. 75-76.

- *User Agent Accessibility Guidelines* — zasady dotyczące projektowania przeglądarek internetowych z uwzględnieniem wymagań ludzi niepełnosprawnych,
- *XML Accessibility Guidelines* — standard przechowywania danych różnych typów,
- *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG)* — zasady dotyczące projektowania stron internetowych przystosowanych do wymagań osób niepełnosprawnych. Są one podstawą do prawnych regulacji dotyczących dostępności stron WWW²⁸.

W krajach unijnych jedynie 5% stron internetowych w pełni odpowiada standardom dostępności sieci dla osób niepełnosprawnych, nieco więcej dostępnych jest tylko częściowo. Nie wszystkie osoby posiadają własny sprzęt komputerowy z oprogramowaniem do nowych form zapisu tekstów, nie zawsze pliki są w formatach, które można odczytać poprzez syntetyzatory mowy. Brakuje także szerokiej współpracy bibliotek, wydawców, instytucji edukacyjnych i pozarządowych.

Zasady tworzenia bibliotek cyfrowych dla osób z dysfunkcją wzroku

Tworzenie kolekcji cyfrowych wymaga określonych reguł. Korzystanie z utworów w oparciu o licencję ustawową z art. 33¹ prawa autorskiego jest dopuszczalne pod następującymi warunkami:

1. Może dotyczyć tylko utworów już rozpowszechnionych. Zgodnie z art. 6 pkt 3 prawa autorskiego *utworem rozpowszechnionym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie.*
2. Musi odnosić się bezpośrednio do upośledzenia (niepełnosprawności). Wiąże się to z przygotowaniem utworu w odpowiedniej wersji lub formie dostosowanej do możliwości osób niewidomych (udostępnianie utworów przez strony WWW, tworzenie e-booków czy audiobooków).
3. Musi odbywać się dla dobra osób niepełnosprawnych w szeroko rozumianej idei dostępu do informacji i wiedzy.
4. Może być podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia, czyli rodzaju a nie stopnia niepełnosprawności. Utwory powinny być dostosowane do rodzaju niepełnosprawności i w formie odpowiadającym poszczególnym grupom odbiorców, w naszym przypadku niewidomym.
5. Nie może mieć charakteru zarobkowego. Instytucja tworząca może uzyskać przychód, który w części lub całości pokryje koszty tworzenia.

Wszystkie wymienione powyżej zasady powinny zaistnieć łącznie jako elementy spójne. Z zakresu przedmiotowego zastosowania art. 33¹ wynikają następujące postulaty:

- Kolekcja dla niewidomych powinna służyć osobom z dysfunkcją wzroku w celach naukowych i dydaktycznych, co związane jest z typem biblioteki naukowej i jej zadaniami.
- Użytek z materiałów zgromadzonych w kolekcji biblioteki cyfrowej dla niewidomych może być tylko osobisty. Mają tutaj zastosowanie art. 23 i 33 prawa

---

²⁸ SZAFRANEK, K. *Dostępność usług internetowych dla osób niepełnosprawnych* [on-line]. [Dostęp 04.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://szafranek.net/works/articles/accessibilitylaw>.

autorskiego. Należy przyjąć, że dozwolony użytek osobisty ma jednakowe zastosowanie dla wszystkich kategorii osób fizycznych, w tym także niepełnosprawnych (przepis art. 23 prawa autorskiego).

- Zeskanowane podręczniki i utwory umieszczone w bibliotece cyfrowej dla niewidomych powinny być opatrzone pełnym opisem bibliograficznym identyfikującym autora i wydawnictwo oraz informacją, że pochodzą z kolekcji wydzielonej. Dodatkowo oznaczeń takich wymaga kolekcja specjalna odnosząca się do zapisów ustawy, na podstawie której działa. Pominięcie tych oznaczeń może być traktowane jako naruszenie praw autorskich.
- Niewidomi użytkownicy biblioteki cyfrowej rejestrowani są w wydzielonej grupie czytelników i mają swoje indywidualne konta biblioteczne z osobistymi hasłami dostępu.
- Osoba niepełnosprawna uprawniona do korzystania z kolekcji zbiorów bibliotecznych powinna wykazać się aktualnym orzeczeniem o niepełnosprawności (przy czym stopień niepełnosprawności nie ma w tym wypadku znaczenia).
- Obowiązkiem biblioteki jest zabezpieczenie indywidualnych kont użytkowników oraz dostępu do specjalnej kolekcji w taki sposób, aby osoby nieupoważnione nie miały dostępu do źródeł. Instytucja tworząca bibliotekę cyfrową dla osób niewidomych nie ma obowiązku kontrolowania wykorzystania zasobów po ich udostępnieniu.
- Biblioteka w ramach możliwości powinna starać się o uzyskanie zgody od ich autorów na publikację źródeł w formie elektronicznej w odniesieniu do utworów rozpowszechnionych.

Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa dla Niewidomych

Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego włączyła się w działania uczelni, których celem jest wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych tutaj studiujących. Na Uniwersytecie Zielonogórskim studiuje 469 osób niepełnosprawnych, w tym 67 osób z dysfunkcją wzroku. Na uczelni działa pełnomocnik rektora do spraw osób niepełnosprawnych współpracujący z biblioteką. Mając na uwadze potrzeby edukacyjne studentów ociemniałych, biblioteka utworzyła kolekcję dla osób niewidomych²⁹ na bazie własnej biblioteki cyfrowej, działającej w środowisku dLibra. Uzupełnia ona zasób Zielonogórskiej Biblioteki Cyfrowej o dokumenty, do których pozyskała prawo na podstawie zapisów *Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Utworzenie osobnej kolekcji, tylko dla osób niewidomych, to poszerzenie możliwości biblioteki o publikacje chronione prawem autorskim, którego beneficjentami mogą być osoby niepełnosprawne tytułem szczególnego typu dozwolonego użytku osobistego utworów. Niezależnie od tego, ociemniali studenci mogą korzystać z dużej części zasobów Federacji Bibliotek Cyfrowych i Europeany.

Kolekcja cyfrowa jest częścią planów biblioteki określających tworzenie przyjaznego środowiska pracy dla coraz większej grupy studentów o różnym charakterze niepełnosprawności. Potrzeby te respektowane są także w realizowanych obecnie planach budowy nowej biblioteki, która uwzględni potrzeby i udogodnienia związane

---

²⁹ Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa dla Niewidomych [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=684>.

z przystosowaniem budynku dla osób niepełnosprawnych, zgodnie z istniejącymi standardami. Budynek powstanie w 2012 r. i będzie też odpowiednio wyposażony. Biblioteka cyfrowa oraz zorganizowana współpraca w tym zakresie z innymi instytucjami krajowymi znacznie powiększy warsztat pracy osób z dysfunkcją wzroku.

Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa dla Niewidomych rozpoczęła swoją działalność w czerwcu 2011 r. od zaprezentowania około 70 dokumentów, głównie z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. Jej profil odpowiada z założenia specjalizacji kierunków związanych z uczelnią. Zasób będzie systematycznie powiększany i budowany na podstawie literatury potrzebnej do studiowania na wybranych kierunkach. Tworząc zastrzeżoną kolekcję, korzystaliśmy z pomocy dr Małgorzaty Czerwińskiej, naszej niewidomej koleżanki z Wydziału Pedagogicznego, która prezentowane dokumenty testowała zdalnie, za pomocą screen readerów, czyli oprogramowania do odczytu plików tekstowych (program Windows EYES wersja 7.2). Współpraca rozpoczęła się od przeanalizowania możliwości Zielonogórskiej Biblioteki Cyfrowej. Testowana była również zawartość Federacji Bibliotek Cyfrowych i Europeany. Wykorzystaliśmy oprogramowanie dla osób z dysfunkcją wzroku sprawdzając, jak czyta ono dokumenty w różnych formatach: TXT, RTF, DOC, PDF, DJVU. Testy wypadły pomyślnie, więc dały podstawę do działania.

Założeniem projektu jest utworzenie zasobu naukowo-dydaktycznego dla studentów niewidomych z różnych środowisk akademickich, z czasem też dla innych osób uczących się. Celem biblioteki jest:

- utworzenie zasobów cyfrowych dla potrzeb studentów ociemniałych z różnych dyscyplin naukowych,
- tworzenie zasobów cyfrowych dla osób o nierównych szansach dostępu do wiedzy,
- wyrównywanie szans osób z dysfunkcją wzroku w zakresie potrzeb związanych z edukacją,
- rozszerzenie przestrzeni społecznej i edukacyjnej dla osób niewidomych zgodnie z założeniami społeczeństwa informacyjnego i społeczeństwa opartego na wiedzy,
- przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i cyfrowemu.

Stworzenie odrębnej kolekcji dla osób niepełnosprawnych w obrębie jednej biblioteki nie stanowi większego problemu. Nadawanie haseł i potwierdzanie niepełnosprawności może być rozwiązane w różny sposób, w zależności od rodzaju współpracy z biurem ds. osób niepełnosprawnych lub wydziałami dysponującymi dokumentami o niepełnosprawności. Zakładamy, że kolekcje dla niewidomych będą tworzone podobnie jak inne kolekcje, a dostęp do nich, choć kodowany, będzie możliwy z poziomu każdej biblioteki należącej do federacji. Aby go usprawnić, potrzebna byłaby współpraca międzyinstytucjonalna z odniesieniem do banku centralnego.

Wydzielone kolekcje cyfrowe dla osób niepełnosprawnych w środowisku dLibra

Utworzenie osobnej kolekcji dla osób niewidomych to poszerzenie zasobu biblioteki o publikacje chronione prawem autorskim. Beneficjentami publikacji z kolekcji

specjalnej, mogą być tylko osoby niepełnosprawne tytułem szczególnego typu dozwolonego użytku osobistego utworów.

Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa jako pierwsza biblioteka działająca w środowisku dLibra, uruchomiła specjalną kolekcję cyfrową dla osób niewidomych, tworzoną i działającą jak pozostałe kolekcje budowane na bazie własnej biblioteki cyfrowej w oprogramowaniu dLibra. Ponieważ oprogramowanie to wykorzystuje większość bibliotek naukowych, dlatego też mamy szansę stworzenia dużej wspólnej kolekcji dla całej Polski. Jest to tym bardziej realne, że wszystkie biblioteki dLibry (około 90) zrzeszone są w Federacji Bibliotek Cyfrowych i umożliwiają dostęp do wszystkich swoich zbiorów. Daje to możliwości wspólnego budowania cyfrowych zasobów na zasadzie zdalnego dostępu do zbiorów rozproszonych i jest szansą na stworzenie dużego warsztatu naukowo-dydaktycznego dla osób niewidomych studiujących w całej Polsce. Komisja Europejska proponuje wręcz utworzenie w ramach projektów przewodnich *Europejskiej agendy cyfrowej* i *Unii innowacji*. Zakłada też transgraniczne przesyłanie dzieł chronionych prawem autorskim w dostępnych formatach i wykorzystywanie możliwości odstępstw przewidzianych w dyrektywie unijnej w sprawie praw autorskich³⁰.

Oprogramowanie dLibra daje możliwość dostępu do dokumentów przy zastosowaniu screen readerów — programów do udźwiękowienia środowiska Windows. Programy typu screen reader przetwarzają na prosty tekst informacje wyświetlone na ekranie lub wprowadzane z klawiatury, po czym przesyłają go do syntezy mowy. Do najczęściej używanych programów czytających zawartość ekranu należą: Hal, JAWS oraz Windows Eyes. Każdy z nich ma własne skróty klawiszowe pozwalające na łatwiejsze uzyskanie informacji o wybranych fragmentach okna. Sama synteza mowy może być realizowana za pomocą syntezy mowy lub urządzeń zewnętrznych. Najbardziej popularne programy syntezy mowy polskiej, to: Agata, ReadBoard i Iwona. Oprogramowanie to radzi sobie z odczytaniem wszystkich rodzajów plików tekstowych. Wyjątkiem są pliki w formacie PDF i DJVU, które wymagają eksportu do pliku tekstowego (.txt, .rtf, .doc) lub wykorzystania tzw. OCR. Teksty zawierające znaczną liczbę wzorów matematycznych mogą być przetworzone w edytorze LaTeX³¹.

Kodowany dostęp do zbiorów rozproszonych powinien być prostym rozwiązaniem na poziomie jednej instytucji, która nada prawa dostępu jednolite dla wszystkich kolekcji za pomocą jednego hasła i przekaże je do banku centralnego, który tytułem przywileju otworzy dostęp do wszystkich kodowanych zasobów rozproszonych. Deklaracji wsparcia dla wspólnej inicjatywy udzielili autorzy oprogramowania dLibra — Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe.

Anna Durska w artykule opublikowanym w „Zagadnieniach Informacji Naukowej” i Dorota Bednarczyk w tekście wydanym w „Biuletynie EBIB” stwierdzają, iż

---

³⁰ *Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020*, dz. cyt.

³¹ JAKUBOWSKI, S. Biblioteki cyfrowe szansą dla niewidomych i słabowidzących czytelników. W: *III Konferencja — Internet w Bibliotekach. Zasoby elektroniczne: podaż i popyt* [on-line]. [Wrocław]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja "Elektronicznej Biblioteki", 2006 [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/iwb3/artukul.php?d>.

oprogramowanie dLibra nie jest najlepszym rozwiązaniem dla osób z dysfunkcją wzroku. Wskazują na wadę w samym założeniu systemu, który oparty jest na technologii Flash i apletach Javy. Zwracają też uwagę, iż przyjęte założenie graficznej prezentacji publikacji nie jest najlepszym rozwiązaniem, gdyż uniemożliwia screen readerom odczytanie tekstów przedstawianych w formatach JPG, DJVU czy PDF³².

W ostatnim czasie nastąpił jednak znaczny postęp w rozwoju programów udźwiękowiających. Jeszcze półtora roku temu niewątpliwą trudność stanowiło odczytanie interfejsu przygotowanego dla bibliotek cyfrowych w systemie dLibra. Wykorzystane do testów oprogramowanie Windows Eyes radzi sobie z odczytem dokumentów w sposób zadowalający na tyle, aby można było dotrzeć do samego tekstu publikacji.

Tworząc kolekcję dla osób niewidomych i słabowidzących, należy pamiętać, aby dokumenty w niej zamieszczane miały format tekstowy — DOC, RTF, TXT, a te opublikowane w PDF poddane zostały wcześniej rozpoznawaniu tekstu przy pomocy OCR. Konieczne jest też umieszczenie pojedynczych stron lub szpałt tekstu na ekranie, gdyż screen readers odczytują tekst „po kolei” (w jednej linii). Z tego powodu właściwie niedostępne są łamy gazet, które zamieszczają tekst w kolumnach.

Dużym udogodnieniem, które pojawiło się w roku 2011 jest dodatek do translacji kodu Open XML na kod DAISY XML dla programu Microsoft Office Word 2010. Pozwala on twórcom tekstów na opracowanie cyfrowej książki mówionej, dającej czytelnikowi selektywny dostęp do treści. Niewidomy słuchacz może swobodnie poruszać się po materiale dźwiękowym, łatwo znajdując jej dowolny fragment.

Z pewnością nie wszystkie dokumenty zamieszczone na platformie dLibra są dostępne dla osób z dysfunkcją wzroku (są to przede wszystkim pliki graficzne). Jednak system ten, rozwijany i unowocześniany stwarza możliwość budowy obszernej bazy publikacji naukowych i dydaktycznych, która w znacznym stopniu ułatwiłaby dostęp do wiedzy osobom niepełnosprawnym.

Polska, wstępując do Unii Europejskiej, zobowiązała się traktatem o europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności do wdrażania jej ogólnych dyrektyw. Komisja określiła osiem podstawowych obszarów działania: *Dostępność, Uczestnictwo, Równość, Zatrudnienie, Kształcenie i szkolenie, Ochrona socjalna, Zdrowie i Działania zewnętrzne*. Strategia zawiera plan określający, w jaki sposób rządy państw członkowskich mogą wzmocnić pozycję osób niepełnosprawnych i umożliwić im korzystanie z praw dotyczących całej sfery życia społecznego. To już nie tylko łamanie barier dostępu do budynków i transportu publicznego. To korzystanie z usług cyfrowych i cyfrowej przestrzeni informacyjnej, dostęp do nowych technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych (TIK)³³.

---

³² DURSKA, A. dz. cyt., s. 39; BEDNARCZYK, D. Pokonywanie barier, czyli zasoby cyfrowe szansą dla osób z niepełnosprawnością wzroku. *Biuletyn EBIB* [on-line]. 2011, nr 8 (126) [Dostęp 29.12.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nowyebib.info/biuletyn/numer-127-spis/762-ebib-82011-1265>.

³³ *Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020*, dz. cyt.

Bibliografia:

- [1] *Akademicka Biblioteka Cyfrowa* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.abc.uw.edu.pl>.
- [2] BEDNARCZYK, D. Pokonywanie barier, czyli zasoby cyfrowe szansą dla osób z niepełnosprawnością wzroku. W: *Biuletyn EBIB* [on-line]. 2011, nr 8 (126) [Dostęp 29.12.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nowyebib.info/biuletyn/numer-127-spis/762-ebib-82011-1265>.
- [3] *Biblioteka Książek Cyfrowych* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bkc.uw.edu.pl/>.
- [4] BRZOZA, P. *Studenci niewidomi i słabowidzący — poradnik dla wyższych uczelni: system DAISY*, Fundacja Instytutu Rozwoju regionalnego, Kraków, 2007. ISBN 978-83-61170-00-6.
- [5] CZERWIŃSKA, M. *Książka i biblioteka w procesie normalizacji środowiska życia osób z niepełnosprawnością wzroku* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: http://www.monografie.pl/gloonavspol/monografie_2009tVI/artykuly/147_pdfsam_koncowa%20wersja%20polska%20tom%20VI.pdf.
- [6] CZERWIŃSKA, M., DEDERKO, T. (red.) *Niewidomi w świecie książek i bibliotek: wybrane zagadnienia*. Kielce: STON2, 2008. ISBN 978-83-7273-250-7.
- [7] DURSKA, A. Cyfrowe książki i biblioteki — próba oceny przydatności dla osób z dysfunkcją wzroku. *Zagadnienia Informatyki Naukowej* 2008, nr 2, s. 29-43. ISSN 0324-8194.
- [8] *Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r.* [on-line]. [Dostęp 11.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:32001L0029:PL:PDF>
- [9] *The European Library* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.theeuropeanlibrary.org>.
- [10] *Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społeczno i Komitetu Regionów* [on-line]. Bruksela, 15.11.2010 [Dostęp: 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:PL:PDF>
- [11] *Google Book Search* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://books.google.com>.
- [12] JAKUBOWSKI, S. Biblioteki cyfrowe szansą dla niewidomych i słabowidzących czytelników. W: *III Konferencja — Internet w Bibliotekach. Zasoby elektroniczne: podaż i popyt* [on-line]. [Wrocław]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja "Elektronicznej Biblioteki", 2006 [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/iwb3/artikul.php?d>.
- [13] *Karta Praw Osób Niepełnosprawnych* [on-line]. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/karta-praw-osob-niepelnosprawnych>
- [14] KLYSZCZ L. (oprac.) *Dostępność polskich wyższych uczelni dla osób niepełnosprawnych*. Kraków: Fundacja Instytutu Rozwoju Regionalnego, 2007. ISBN 978-83-925390-8-7.
- [15] *KnowledgeRush* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.knowledgerush.com/>.
- [16] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* [on-line]. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
- [17] *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych* [on-line]. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/dokumenty-organizacji-narodow-zj/konwencja-o-prawach/>.
- [18] *Libraries for the Blind in the Information Age — Guidelines for Development* [on-line]. [Dostęp 5.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ifla.org/en/publications/libraries-for-the-blind-in-the-information-age-guidelines-for-development>.
- [19] MAJEWSKI, T. Dzieci z uszkodzonym wzrokiem i ich edukacja. W: JAKUBOWSKI, S. (red.) *Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabowidzącymi*. Warszawa: MEN, 2001.
- [20] *Memory of the Word Programme* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: http://www.unesco.org/webworld/mdm/en/index_mdm.html.
- [21] *Międzynarodowa klasyfikacja funkcjonowania, niepełnosprawności i zdrowia* [on-line]. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.unic.un.org.pl/niepelnosprawnosc/definicja.php>.

- [22] *Narodowa strategia integracji społecznej dla Polski* [on-line]. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.mpips.gov.pl/userfiles/File/mps/NSIS.pdf>.
- [23] OCHONCZENKO, H., CZERWIŃSKA, M., GARBAT, M. *Osoby z niepełnosprawnością w szkole wyższej: wybrane zagadnienia*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2011. ISBN 978-83-7481-424-9.
- [24] PAPLIŃSKA, M. Konsekwencje wynikające z braku wzroku. W: PAPLIŃSKA, M. (red.) *Edukacja równych szans: uczeń i student z dysfunkcją wzroku — nowe podejście, nowe możliwości*. Warszawa: UW, 2008.
- [25] *Project Gutenberg* [on-line]. [Dostęp 05.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.gutenberg.org>.
- [26] *Studenci niewidomi i słabowidzący — poradnik dla wyższych uczelni: prawo autorskie — dozwolony użytek utworów*. Kraków: Fundacja Instytutu Rozwoju Regionalnego, 2007. ISBN 978-83-61170-08-2.
- [27] SZAFRANEK, K. *Dostępność usług internetowych dla osób niepełnosprawnych* [on-line]. [Dostęp 04.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://szafranek.net/works/articles/accessibilitylaw>.
- [28] *Szkolnictwo wyższe: informator 2009*. Warszawa: MNISW, 2010.
- [29] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r.* [on-line]. Kancelaria Sejmu, s. 1-40 [Dostęp 11.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bg.pw.edu.pl/biblprawo/D20000904Lj.pdf>.
- [30] *Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r. Dz.U.* [on-line]. 1997, nr 123, poz. 776 z późn. zm., art. 2 pkt 10. [Dostęp 20.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/1808>.
- [31] YEADON, A. Najważniejsze zrozumieć. W: ADAMOWICZ-HUMMEL, A., GUZOWSKA, H. (red.) *Poradnik pracodawcy osób niewidomych i słabo widzących*. Warszawa: AWARE Europe, 2000. ISBN 83-913390-0-9. Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa dla Niewidomych [on-line]. [Dostęp 11.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=684>.